

Generalregler

Krister Wiberg

SAC arkitektkontor, Malmö

Artikeln ger en provkarta på hinder för olika ekobyprojekt. Författaren menar, att en grundläggande förutsättning för förändring är att arkitekter tillägnar sig en ny syn på sitt yrkesansvar.

En definition

"Vid min sida sitter ett barn och hör på fast det minns allt innan jag berättat det." Så uttrycker Sören Kierkegaard vad som också särpräglar ekologins karaktär.

Barnet, liksom konstnären och uppfinnaren, utnyttjar en inneboende mänsklig egenskap där leken eller skapelsen är sin egen belöning. Ekologin utgår från en fundamental kosmisk lek med givna orubbliga regler, regler vi "redan minns". Att rubba reglerna är lika ödesdigert som att öppna dörren till sagans förbjudna rum.

"Den ekologiske guden låter sig inte gäckas" säger Gregory Bateson. Vi kan inte i efterhand be om ursäkt för våra felsteg. Straffet utmätts och drabbar oss ersonligt. Straffet är lika fasansfullt som leken är glädjefylld och självbelönande.

I ekologiska cykloida system, såväl strukturella tankemönster som biotekniska återcirkulationer, återvänder och renoveras samma näringsmängd. Liksom i musikens tematiska variationer återerövrar uttågsgestalten ursprungsvärdet, fångar upp näringen, tolkar och återbrukar den, i en liknande men ny skepnad, utan värdeförstöring, inflation. Detta kallas ekonomi.

Ett näringseffektivt sätt att hushålla med givna resurser i omvärlden. *Läran* om denna operation har fått benämningen ekologi. Inom sociologin definieras ekologi som studiet av människogrupperns inbördes relation och anpassning till sin geografiska omgivning (Websters ordbok).

Denna ekosofiska inledning är något utrymmeskrävande men nödvändig eftersom det starkaste hindret idag är vår oförmåga att internalisera ekologin som överbbyggnad i en komplett och realistisk verklighet. Av begripliga skäl, i en nyttoinriktad och teknisk vetenskapstradition 300 år åldrig, motsäger ekologiska tankar och teknik det mesta i vår bild av samhället som konsumerande och tillväxande i kvantiteter.

Ekobyggen

Ekobyar, ekoteknik men även miljöfrågor i vidare mening tenderar allt mer bli simpla och spekulativa affärsprojekt. "Vi bygger hus vi är vana vid och hänger på lite ekologiskt lull-lull" uttryckte en tilltänkt ekobyggare det då vi förhandlade om vilken ekologisk nivå vi skulle sikta mot.

Hur högt skulle vi placera ribban? Helst på marken så vi kan promenera över!

Detta att ekobyar inte blir ekobyar är enbart en aspekt. Det finns ytterligare två.

Initiativtagare, idégivare och ekologiskt kunniga råkar i onåd då de inte ansluter till de icke-ekologiska spelregler som övriga projektdeltagare successivt upprättar. Detta händer i Åkesta Ekoby, Lövåsen Ekoby, Orsa Ekoby.

Det tredje perspektivet vi skall uppmärksamma är byggbranschens oblyga spekulationer i vinsthemtagning. Åkesta Ekoby med entreprenör deltagande i förtroende redan i projekteringen blev ofattbart dyrt (15.000 kr/m²). I Solbyn i Dalby resulterade våldsamma besparingskrav och kvalitetsförsämringar, i en kostnadsminskning med 22.000 kr/lägenhet. Cirka 2% av byggkostnaden, en försumbar besparing där istället vinsten hamnade i byggarens ficka. Lövåsens Ekoby tvingas banta 2 milj kr av 70 för att genomföras. Den ekokunnige projektledaren bortkopplad. Orsa Ekoby räknades sönder av en byggmästare som inte kunde bygga ekobyar.

Vi kan idag inte göra en induktiv analys som jag prövat här ovan, eller deduktiv från det generella mot det speciella. Ett induktivt resonemang utgår ännu så länge från gissningar och blir alltför subjektiv. Än avlägsnare befinner sig självfallet den deduktiva analysen med krav på vederhäftigt underlag av större mängd.

Hinder och kritik

Låt mig i stället nämna några hinder utöver vår mer existentiella oförmåga att leva oss in i ekologiskt elementära regelsystem.

Kritiken måste först riktas mot arkitekterna. Frånsett en handfull är det häpnadsväckande hur få arkitekter som studerar, söker samtal och diskussion eller deltar vid föredrag, seminarier eller debatter om ekologiskt tänkande och byggande.

Mest möts man av flackande eller tom blick, undanlidande ursäkter eller slamrande försäkran om att man redan kan och vet.

Byggmästare har jag redan beskrivit som spekulativa och manipulativa. Vill folk ha ekobyar skall de få det, bara vi slipper krångel med ekologiska påhitt, kan göra ett bra klipp och hämta hem statens pengar.

Jag måste ändå tillägga att jag stött på några seriösa byggare i landet. Katrineholms Husbyggen driver ett ekoprojekt trots svårigheter. Mellansvenska Småhusgruppen i Falun skriver i sin affärsidé uttryckligen att man tänker bygga ekobyar till rätt pris och med rätt teknik. Det ligger inte långt bort att mindre byggare och husfabriker seriöst kommer att inrikta sig på ekobyggen, vilket dock återstår att se.

Ytterligare ett hinder. Dessa billigt levande och skadetåliga ekobyar blir som boplatser mindre beroende av kommunens tjänster. Detta kan bli en konflikt. Behovet av kommunal värmetillförsel, renhållning, avlopps- och vattenanslutning blir ofta minimalt eller inget. Kommunen förlorar inkomster och en inbyggd infrastruktur betalar sig inte. Vi har byggt oss fast i ett oekologiskt system.

Ett annat hinder är utbudet av komponenter på en ovillig och oförberedd marknad. Idag finns det mesta av ekoteknik att handla upp. Yttre vatten- och avloppssystem finns från våtmark och biobäddar till avancerat vattenbruk och biogasgeneratorer. Det finns friska byggmaterial, självdragsystem, miljöriktiga kakelugnar, solfångare m.m. Allt är utvecklat och tillgängligt men hindras ofta av oekologiska konkurrenser, starka och inflytelserika.

Att finansieringsmodeller och byggnadsnormer släpar efter marknads- och teknikutvecklingen känner vi till.

Sammantaget bildar detta komplex av hinder en metastuktur som i äktenskap med oförmåga till ekologisk internalisering

gör det otroligt att ekologiska ambitioner och miljöintresse är mer än ett övergående mode under en period av tillfällig ängslan att jorden kollapsar.

Krav

Kommande tider kastar sin skugga framför sig men historien har sin egen resplan och vi gör nog det bästa och enklaste om vi godtar detta, lutar oss tillbaka och avvaktar en försättning. Marknaden får fatta besluten. Visst är tanken att ekologin är grundläggande och elementär både ovan och generande men det är just detta ovanliga, oroande och genant svårgripbara som kännetecknar vår tids smärtsamma utbyte av paradig.

"Omen idé inte till en början verkar bisarr är den ingenting att hoppas på" uttryckte sig Niels Bohr. Ekologin är en betydelsefull parameter för arkitekturen om vi skall överleva. Denna nya arkitektur

måste bli bisarr, visionär och oväntad om vi skall kunna hoppas på en radikalt förändrad bild av världen där vi avbetingar våra jag och egoflockar för att inom en aggregation av ekobilder söka alltmer inklusiva och omfattande regelsystem i vilka vi ingår och deltar snarare än exklusiva som är uteslutande och objektfixerade.

Jag vill på arkitekter ställa ett rimligt, självklart men svårt krav. I samhällets omvandlingar måste vi avläsa strukturella förändringar, tolka och transformera mönsterförskjutningar över långa epoker, inte enbart dagens.

Denna anpassningens smärta gör det möjligt att identifiera tendentiella förvrängningar som styr mot en tydlig katastrof. Detta kallas processanalys och är inte vår traditionella objektanalys.

Detta innebär att arkitekter skall fungera inte bara för utan också inom processen eller som Buckminster Fuller uttrycker det: *"Jag tycks vara ett verb"*.